

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

1563 De Heidelbergse Catechismus 1963

De Heidelbergse Catechismus is een boekje dat bestemd is om een hulpmiddel te zijn bij het onderwijzen van de kinderen der kerk en voorts van allen die dat begeren in de christelijke religie.

Dat wordt in deze catechismus duidelijk en met nadruk gezegd. In de voorrede van de eerste uitgave ervan lezen we namelijk, dat we in dit geschriftje ontvangen „een summier onderwijzing of catechismus van onze christelijke religie”. En daaraan wordt toegevoegd, dat dit onderwijs gegeven wordt „uit het woord van God.”¹⁾ Het was de wil van de opstellers en dan met name van keurvorst Frederik III — de man die de stoot gaf tot de samenstelling ervan, daaraan ook actief deelnam en het met zijn vorstelijk gezag in de kerken en scholen van de Paltz invoerde — dat men deze catechismus de jeugd der kerk en de gehele gemeente vlijtig en goed zou inprenten, dat men voorts daarna zou prediken en onderwijzen, maar vooral ook dat men daarna zou doen en leven.²⁾ In een latere voorrede, die van de definitieve editie, wordt voorts nog gezegd dat een „catechismus in onze religie betekent een korte en eenvoudige weergave van de voornaamste stukken van de christelijke leer, waarin van de jonge leden en de eenvoudigen weer gevraagd en gehoord wordt wat ze hebben geleerd.”³⁾ Het gaat er daarbij dan vooral om, zo vernemen wij verder, de kinderen thuis en in scholen en kerken te onderwijzen in de vreze des Heren, en daartoe moeten ze onderwezen worden in de door hen ontvangen doop en in het ware christelijke geloof en de ware christelijke bekering, opdat zij ten slotte vóór ze tot de tafel des Heren worden toegelaten voor de gehele christelijke gemeente hun geloof belijden.⁴⁾

De catechismus is dus geen dogmatisch handboekje; geen handleiding voor leerstellig godsdienstonderwijs. Neen, hij wil speciaal de kinderen der kerk onderwijzen, leiden, opdat ze komen tot het gelovig aanvaarden van de boodschap der Heilige Schrift, dus van het Evangelie, zo de Here Jezus Christus leren kennen en liefhebben

¹⁾ Wilhelm Niesel, **Bekennisschriften und Kirchenordnungen der nach Gottes Wort reformierten Kirche**, 2e Auflage, Zürich z.j.; S. 139: „einen Summarischen vnderricht oder Catechismus vnserer Christlichen Religion aus dem Wort Gottes”.

²⁾ **Idem**; S. 139: „vleissig vnd wol einbilden / darnach lehren / thun vnd leben”.

³⁾ **Idem**; S. 148: „Catechismus in vnser Christlichen Religion / heist / ein kurtzer vnd einfeltiger mündtlicher bericht von den fürnemsten stücken der Christlichen Lehr/ darinn von den jungen vnnd einfeltigen widerumb gefordert vnd gehört wird / was sie gelernet haben”.

⁴⁾ **Idem**; S. 148: „Dann es haben alle Gottseligen von anbeginn der Christlichen kirchen sich beflissen jhre kinder daheim / in Schulen vnd Kirchen / in der forcht des Herrn zuunderweisen. . . . also sollen auch vnser kinder von jrem empfangen Tauff / warem Christlichen Glauben vnd Busz vnderrichtet werden / auff dasz / ehe sie zum Tisch des Herrn zugelassen werden / sie für der gantzen Christlichen gemein jhren glauben bekennen.

en dan gaan wandelen in de vreze des Heren. Als zodanig is de oude Heidelbergse ter wereld gekomen. Als zodanig heeft hij zulk een enorme verbreiding gevonden — met die van Calvijn vond hij verreweg de meeste ingang in de gereformeerde kerken. En als zodanig moet hij ook nu nog gekend, gewaardeerd en gebruikt worden.

Het is de bedoeling van dit opstel voor enkele aspecten van onze catechismus als onderwijzing in de christelijke religie de aandacht te vragen. Het gaat er ons daarbij b.v. niet om de Heidelbergse te vergelijken met andere catechismussen. Ook niet om een bespreking van de opzet en de methode van zijn behandeling van de „catechetische stof”. Evenmin zullen we ons bezig houden met de moeilijkheden welke de kinderen te overwinnen hebben bij het leren van deze catechismus. En het allerminst is het ons te doen om een analyse van de aan deze catechismus ten grondslag liggende en daarin zich ook manifesterende theologie van de opstellers.⁵⁾ Neen, we willen alleen enkele karakteristieke eigenaardigheden van onze catechismus opzoeken en beschrijven.

de enige troost gaat voorop!

De Heidelbergse Catechismus begint met de vraag: Welke is uw enige troost in het

⁵⁾ Het zou een belangwekkende en ontdekkende arbeid zijn na te gaan hoe met name de theologische ideeën van de scholastieke Ursinus in de heidelbergse doorwerken. Er is b.v. reeds meermalen op gewezen dat in de definitie van het geloof zoals de heid. cat. die geeft die van Ursinus wordt gereproduceerd. Ursinus ziet het „zaligmakend geloof” als een combinatie van het z.g. „historische geloof” — het zekere weten of de kennis waardoor ik alles voor waarachtig houd wat God ons in zijn Woord heeft geopenbaard — en het „vaste vertrouwen” dat door de Heilige Geest in ons hart wordt gewerkt; het vertrouwen n.l. dat ons de vergeving der zonden door God geschonken is om der wille van de verdienste van Christus. Deze „tweedeling” in het geloof horen we ook in het „niet alleen — maar ook” uit antwoord 21 van de cat. Men lette er daarbij op dat wél van het vaste vertrouwen maar niét van het zekere weten gezegd wordt dat het gewerkt wordt door de Heilige Geest! Men zie hierover. S. P. Dee. **Het Geloofsbegrip van Calvijn**, Kampen, 1918; blz. 201 v.v. en C. Graafland, **De zekerheid van het Geloof**, Wageningen, 1961; blz. 121 v.v.

Ursinus leert voorts ook nadrukkelijk de veronderstelde wedergeboorte. In de Ned. vertaling van zijn „Schatboek” vinden we b.v. dit (editie 1736, blz. 188): „De Kinderen, schoonze alle met 'er daat niet geloven gelyk de volwassenen, hebben nogtans een geneygtheid en vermogen om te geloven, t welk de H. Geest, na de mate van het verstant, in hen werkt: want nadien de Kinderen ook den H. Geest belooft wordt, zo kan hy in hen niet ledig zyn, dus blyft dan vast 't gene gezegt is, dat alle uytverkoornen het gelove hebben.” En deel II, blz. 62: „Maar van de kleyne kinderen is genoeg tot den doop, datze van den H. Geest geheylt en wedergeboren zijn.” Men moet de kinderen der gelovigen stellen „onder de Gelovigen, om dat zy geneygtheid en bequaamheid hebben tot het gelove” en „daarom als de kleyne kinderen in de Gemeente als Gelovigen gedoopt worden, zo wordt de Doop geenzints ontheyligt.”

Kuyper wees indertijd voorts reeds op het bedenkelijke in Ursinus' spreken over de dankbaarheid. Deze zegt daar o.a. van (a.w., blz. 202) dat de dankbaarheid bestaat uit twee delen:

leven en sterven?⁶⁾ Dat wil zeggen: Hij vraagt onmiddellijk onze aandacht voor dat wat de **vastheid**, het **fundament** van ons leven is. Troost is in de Heilige Schrift namelijk niet maar een besef, een overtuiging, een gevoel, een zielsgesteldheid. Neen, zij is dat wat de steun, het fundament van ons leven is, de vaste grond waarin het is geworteld en ook alleen bloeien kan.⁷⁾

Door ons vóór alle dingen naar de troost te vragen vertolkt de catechismus op prachtige wijze een dominerend moment van Gods openbaring. Als God in genade tot de gevallen, zondige mensheid komt begint Hij immers altijd met haar dié vaste grond te geven, haar dáárop te plaatsen. Toen de HERE de heiden Abram riep gaf Hij hem vóór alle dingen zijn zegen.⁸⁾ Hij zei vóór alles tot hem: „Ik ben uw schild uw loon zeer groot.”⁹⁾ Pas daarna en in onlosmakelijk verband daarmee ontving Abram de opdracht om voor Gods aangezicht te wandelen en onberispelijk te zijn.¹⁰⁾ Als God later het miserabele slavenvolk Israël tot zijn volk verkiest en het uit Egypte verlost, zegt Hij daartegen weer in de éérste plaats: „Ik ben de HERE uw God. Ik heb u uit het diensthuis der zonde uitgeleid”. Pas daarna volgt de aanwijzing hoe het als Gods uitverkoren volk moet — en mag! —

„nlijk **waarheid**, en **regtveerdigheid**. De **waarheid** erkent de weldaad der genadige verlossing, en maakt dezelve groot, en dankt God voor die, en alle andere weldaden die daar uyt voortkomen. . . . De **regtveerdigheid** offert Gode wederom op tegengeven”. Kuyper schreef in verband met deze woorden (E Voto, II, blz. 351): „Wie Ursinus' Schatboek over de Catechismus op dit punt opslaat, ziet terstond, dat ook de opstellers van de Catechismus op dit punt verre van zuiver liepen. Ook Ursinus toch omschrijft zijn begrip van Dankbaarheid geheel op heidens-wijsgerige wijze, en wendt een poging aan, om het stuk der Dankbaarheid ook in de Calvinistische prediking op deze leest te schoeien”. En dan levert Kuyper een scherpe kritiek op het opereren met de begrippen „waarheid” en „rechtvaardigheid” in verband met de dankbaarheid.

⁶⁾ Vraag en antw. 1.

⁷⁾ Men zie voor het begrip „troost”: Chr. Stapelkamp, **Taalkundige opmerkingen over het Doopsformulier**, Geref. Theol. Tijdschrift, 43e Jaarg., 1943, blz. 232 v.v. Deze wijst er op, dat troost voor alles is steun, sterking. Vgl. Ps. 23: Uw stok en uw staf die vertroosten (= steunen) mij.

⁸⁾ Gen. 12 : 2. ⁹⁾ Gen. 15 : 1.

¹⁰⁾ Gen. 17 : 1.

INHOUD

1563 De Heidelbergse Catechismus	1963
De Catechismuspreek	C. V.
Persschouw	G. V.
Boekaankondiging	C. V.
Van hier en ginds	
Kerknieuws	

leven. 11) Niet anders deed Jezus Christus. Hij trok alle dorpen en steden van Palestina door en verkondigde overal het Evangelie van het Koninkrijk. 12) Dat wil zeggen: Hij droeg in Zichzelf de werkelijkheid van het Koninkrijk Gods, de werkelijkheid van het heil dat in dat Rijk besloten is, naar de mensen toe en schonk hun die zonder voor de ontvangst daarvan ook maar één enkele voorwaarde te stellen! Hij gaf dat Rijk en dat heil opdat de verloren schapen van het huis Israël door het wonder der heerlijkheid daarvan zouden worden overwonnen en in de greep daarvan Hem als hun Verlosser zouden liefhebben en volgen. En wat onze Heiland voor negentien eeuwen begon te doen, zette Hij sindsdien onafgebroken voort. Alle kinderen van zijn gemeente ontvangen immers van Hem de doop. Daardoor worden ze overladen met Gods beloften. En in die beloften schenkt God hun het volle heil, opdat ze dat kinderlijk gelovig zouden aannemen en daaruit leven. Sinds zij gedoopt werden betuigt God aan de kinderen der kerk dag in dag uit dat Hij met hen een eeuwig verbond der genade opricht; beweert Jezus Christus hun dat Hij hen wast in zijn bloed en houdt de Heilige Geest niet op te verzekeren dat Hij in hen wonen wil om hun het heil toe te eigenen dat ze reeds in Jezus Christus bezitten.

En zie: nu vraagt de Catechismus vóór alle dingen aan de kinderen van de kerk en aan allen die het Evangelie hoorden: Welke is nu uw enige troost? Neen de Catechismus redeneert niet over de troost. Hij vraagt direct, op de man af: Wat is **jouw** troost in je leven en bij je sterven? Wat is je enige troost? Welke troost gééft God aan jou? Op welke vaste grond plaatst Hij je? En de catechismus stelt die vraag opdat de kinderen, en allen aan wie het Evangelie werd verkondigd, simpel en vol vertrouwen, speciaal door deze vraag daartoe gelokt en gedrongen, zó maar zouden zeggen: Mijn troost is dat ik **eigendom** ben, eigendom van **Jezus Christus!** En dat niet omdat ik Jezus zocht en vond en greep, maar omdat de Heiland in zijn ondoorgrondelijke liefde, zonder dat ik er iets voor wilde, kon of behoefde te doen, mij tot zijn eigendom máákte. Dat de Heiland mij tot zijn eigendom heeft gemaakt verzekert Hij mij bovendien ook nog elke dag door zijn Geest in het Evangelie. Ik mág en kán het daarom nu ook zeker weten dat ik van Hem ben. Zó vast weten dat ik het kan uithouden in alle verzoeking, twijfel, aanvechting waarin de Satan en de wereld en vooral ook mijn eigen boze hart mij telkens weer leidt!

Zo „leert” de Catechismus ons omtrent de vaste grond van ons leven.

over de kennis van onze zonde, schuld en ellende.

Als eerste moment in het leven van de mensen die in deze troost staan noemt de catechismus de kennis van hun ellende.

Dat wil zeggen: de kennis van onze zonde en schuld en onlosmakelijk daarmee verbonden de kennis van de toorn en de vloek van God die als een huiveringwekkende verschrikking vanwege die zonde en schuld naar ons uitgaan. Het leven van Gods kinderen, zo predikt de catechismus, wordt vooral daardoor gekenmerkt dat zij die zonde en schuld, die toorn en die vloek waarachtig kennen en ervoor beven. En dat ze die al méér leren kennen en er al meer voor gaan sidderen. 13)

Zoals bekend is spreekt de catechismus over onze ellende in onlosmakelijk verband

met de wet des HEREN. God, zo leert hij, laat dagelijks zijn wet naar ons uit gaan, grijpt ons dag in dag uit met zijn wet beet en confronteert ons daarmee in de allereerste plaats opdat wij zouden weten, zien, hoe onbeschrijfelijk goddeloos en verdorven wij zijn, hoe ondoorgrondelijk diep onze ellende is.

In onderscheiding van andere leerboeken houdt de heidelberger catechismus om ons tot die ware ellendekennis te brengen ons evenwel niet de tien geboden voor. Natuurlijk, ook die, als we ze werkelijk verstaan, ontmaskeren ons ten opzichte van onze velerlei ongerechtigheden. De catechismus wijst daar ook met alle nadruk op. Op de vraag waarom God ons zo scherp de tien geboden laat prediken volgt als antwoord immers ook: opdat wij ons leven lang onze zondige aard hoe langer hoe meer leren kennen. 14) Maar ondanks deze en dergelijke uitspraken is het toch zo, dat de catechismus de wet der tien geboden in de eerste plaats laat fungeren als onderwijzing ten aanzien van de nieuwe gehoorzaamheid welke God aan zijn kinderen schenkt en van hen vraagt. 15) Die afzonderlijke geboden worden ons vooral op de ziel gebonden opdat de gelovigen zich zonder ophouden zouden benaarstigen en God bidden om de genade van de Heilige Geest, opdat zij hoe langer hoe meer naar het evenbeeld Gods vernieuwd worden. 16)

Neen, als het er om gaat ons te ontmaskeren, ons meedogenloos te laten zien wie we in ons zelf zijn, dan komt de catechismus met de „hoofdsom” van de wet op ons af: de liefde tot God en tot de naaste. 17) Hij wil ons niet maar door een confrontatie met de tien geboden der wet doen beseffen dat wij zeer veel zonden hebben gedaan en tot stikkens toe vol zijn met gebreken en ongerechtigheden. Neen, de catechismus boort dieper. Hij plaatst ons voor de goddelijke eis van een radicale en totale liefde tot God en tot al onze naasten. Dat wil zeggen: voor de goddelijke opdracht van een radicale, totale en permanente verloochening van ons zelf en onlosmakelijk daarmee verbonden de eis tot overgave van ons zelf in de liefdedienst aan God en aan onze naasten. Door dat te doen laat de catechismus het aan ons zien, ja, brandt hij het ons in de ziel dat wij zoals we zelf zijn, — dat wil zeggen: dat wij krachtens onze aangeboren, onze ingeboren aard — juist God en de naaste hâten. 18) Hij laat zo zien dat de diepste kanker van ons leven is de zelfzucht — het onvernietigbare grijpen naar alles wat binnen ons bereik komt om het naar ons toe te halen, aan ons dienstbaar te maken, het te prostitueren ten bate van eigen bezit, macht, glorie, genot, kortom van onszelf. 19)

O neen, onze zonde bestaat niet maar in een complex misgrepen, tekortkomingen, overtredingen. Ook niet in een wereld van slechte daden, lelijke gedachten, gemene begeerten. Ze bestaat zelfs niet in een onlust, een onverschilligheid ten opzichte van God en de dingen van zijn koninkrijk. Neen, onze zonde is naar haar eigen, wezenlijke aard **haat**, actieve, virulente **haat jegens God en jegens de naaste**. Ze is de gebalde vuist uitgestoken naar God en naar wie God als onze naasten op onze weg plaatst. Het gaat daarom in de zonde niet in de eerste plaats om wat we doen — denken, begeren, spreken, handelen — maar om wat we **zijn**. De catechismus legt ons deze voor ons zonder meer vernietigende woorden op de lippen — of liever: op ons

14) Antw. 115. 15) Antw. 91.

16) Antw. 115. 17) Antw. 4.

18) Antw. 5.

19) Paulus wijst er in Fil. 2 op dat, enerzijds, de oerzonde van de mens is de zelfzucht en het ijdel eerbejag, en dat, anderzijds, de „hoofddeugd” van de gelovigen is het in ootmoedigheid de ander uitnemender achten dan zichzelf.

hart — dat onze **natuur** zo verdorven is, dat we allen in zonden ontvangen en geboren worden; 20) dat we van **nature** geneigd zijn God en onze naaste te hâten; 21) dat wij ganselijk onbekwaam zijn tot enig goed en daarbij geneigd tot alle kwaad — dus ook tot het allergrootste en meest afzichtelijke. 22)

Met afschuw verwerpt de catechismus daarbij de idee dat God ons zo boos en verkeerd zou hebben gemaakt. 23) Al onze zonden, ook onze zondigheid, onze zondige, verdorven natuur zijn onze eigen daad en onze eigen schuld. Door de val en de ongehoorzaamheid zijn wij allen zó verdorven geworden. In Adam en Eva hebben wij allen gezondigd. 24) Met aangrijpende ernst houdt de catechismus het ons daarbij voorts ook voor dat vanwege onze zonden Gods toorn en vloek ononderbroken naar ons uitgaan. Dag in dag uit. God vertoornt zich — tegenwoordige tijd, dat wil zeggen: elke dag! — verschrikkelijk over onze aangeboren en werkelijke zonden. 25)

Op deze wijze, dat wil zeggen: naar en met het woord des HEREN, ontmaskert de catechismus de goddeloze, ongebroken mens. Vooral ook de vrome en orthodoxe ongebroken mens. De catechismus is immers het leerboek van en voor de **kerk!** Zijn onderwijs richt hij daarom niet in de eerste plaats tot hen die buiten de lichtkring van het Evangelie, buiten de werkingssfeer van de Heilige Geest leven. Neen, zijn woord over de zonde en schuld der mensen en over de toorn en vloek van God adresseert de catechismus in de eerste plaats aan de kinderen Gods, aan de gelovigen. En dat niet alleen in de aanvang van hun christen-zijn. De catechismus blijft hun dat ononderbroken en met klimmende ernst toespreken. Ook deze „waarheid” moeten de gelovigen elke dag opnieuw leren en elke dag dieper verstaan. Ook ten aanzien van de kennis daarvan moeten ze voortvaren tot de volmaaktheid. Vooral ook wat betreft de erkenning van zonde en schuld moeten zij komen van de melk tot de vaste spijs. Het kennen van onze ellende en het steeds dieper kennen daarvan is een wezenlijk moment van hun leven in de enige troost. Met name deze kennis moet hen al meer in heel hun levenshouding stempelen. Want alleen een verbroken en verbrijzeld hart veracht God niet. 26) Alleen op de ellendigen, de verslagenen van geest en op hen die voor zijn toorn en gericht beven slaat God acht. 27)

Door deze dingen te zeggen en te herzeggen worstelt de catechismus er om de gelovigen klein te houden. Het gaat hem er daarbij om ons te ontdekken aan onze taaie, bijna onuitroeibare hoogmoed, eigenwaan, eigengerechtigheid en zelfverzekerdheid.

Ook onze beste werken, zo houdt hij ons voor, zijn in dit leven alle onvolkomen en met zonden bevlekt. 28) God eist van ons, zo horen we, dat niet de minste lust of gedachte tegen enig gebod Gods ooit in ons hart zal opkomen, maar dat wij altijd van alle zonden een vijand zullen zijn en een volmaakt zuiver begeren tot alle gerechtigheid zullen hebben. 29) Maar wie zijn wij in het licht van dit bliksemend woord? Zelfs de allerheiligsten openbaren in dit leven maar een zeer klein begin van de ware gehoorzaamheid. 30) Dagelijks maken we onze schuld groter. 31) Dag in dag uit moeten we opnieuw belijden dat wij tegen alle geboden Gods zwaar gezondigd en geen enkele daarvan gehouden hebben. En dat wij ondanks alles wat God door zijn Geest gaf en geeft, deed en doet toch nog steeds tot alle boosheid geneigd zijn.

20) Antw. 7. 21) Antw. 5. 22) Antw. 8.

23) Antw. 6. 24) Antw. 8 en 9. 25) Antw. 10.

26) Ps. 51 : 14. 27) Jes. 66 : 2. 28) Antw. 62.

29) Antw. 113. 30) Antw. 114. 31) Antw. 31.

11) Ex. 20 : 1; Deut. 5 : 6.

12) Matth. 4 : 23; 9 : 35.

13) Antw. 2. Men lette op, dat het in deze vraag en dit antwoord gaat om een **blijvend** en **steeds dieper en rijker worden** „weten”.

32) Het is geen wonder dat de catechismus de gelovigen ten slotte voor God plaatst als arme, ellendige zondaren die elke dag moeten — en gelukkig ook mógen! — bidden: Wil ons, arme zondaren, al onze misdaden en ook de boosheid die ons altijd aanhangt om des bloeds van Christus wil niet toerekenen. 33)

Zo „leert” de catechismus, neen niet over „de” zonde, maar wel over **onze** grote, onze overgrote zonde en schuld. Hij zegt het zo krachtig, zo duidelijk en zo ernstig als maar mogelijk is dat het in ons leven op de kennis van die zonde en schuld van ons én op de kennis van de naar ons toekomende toorn Gods vóór alles aankomt. En dat wij onze zonde en onze schuld elke dag aan God zullen belijden. Zonder die levende kennis en de oprechte belijdenis van eigen zonde en schuld is er naar de leer van de catechismus geen christelijk, geen getróost leven mogelijk. Zonder die is er geen plaats voor Gods genade in ons leven. Noch voor de overwinning daarvan. Zonder die actuele kennis en belijdenis van eigen zonde en schuld kan het christen-zijn zelfs verworden tot de meest weezinwekkende karikatuur daarvan. Een karikatuur waarbij achter het fanatieke handhaven van een complex orthodoxe waarheden het dienen van God ontaardt in de ergste en taaiste zonde. Namelijk in die van de hoogmoed van de ongebroken „rechtzinnige” mens, die zich met behulp van „de waarheid” handhaaft tegenover de levende God in zijn toorn en genade.

onze verlossing is uitsluitend en alleen een werk van Gods genade.

Als de catechismus over God spreekt spekuleert hij nooit. Hij „handelt” b.v. nergens over God als „het hoogste goed”, om dan verder met behulp van dat begrip „hoogste goed” de zaligheid te beschrijven.

De catechismus is in zijn spreken over God bijzonder congeniaal met de Heilige Schrift. Hij is wat dat betreft goed in de leer geweest bij Calvijn. Calvijn verwerpt met afschuw de hoogmoed van de mens die over God wil filosoferen of theologiseren. Men moet nooit vragen, zo schreef Calvijn eens: „wat is God?” Liederen die dat toch doen vermaken zich met „ijdele bespiegelingen”. Het komt er voor ons allen alleen maar op aan te weten „hoedanig God voor ons is” en „wat met zijn natuur in overeenstemming is.” 34) Alleen daarvan spreekt de Schrift, alleen dat hebben wij nodig. Gods woord predikt ons dat God de Schepper is van de wereld en dat wij dus wonen in een huis dat Hij gebouwd heeft en dat Hij ook van dag tot dag onderhoudt. Voorts bindt de Schrift het ons op het hart dat God een God is die te allen dage toorn tegen de zonden der mensen. 35) Maar tegelijk en bovenal verkondigt zij dat de levende God onze genadevolle Verlosser is en dat wij naar zijn wil mogen en moeten leven. Dit alles is de kern van de kennis omtrent God welke Hij in zijn Woord aan ons geeft. Het is daarom vermetele nieuwsgierigheid als wij proberen door te dringen tot een nauwkeurig naspeuren van het „wezen” van God. Dat wezen moet niet angstvallig en scherp onderzocht maar veeleer aanbeden worden. Wij mogen God aanschouwen in zijn werken. Wij kunnen Hem ook nergens anders uit leren kennen dan daaruit. Door die werken plaatst God zich bovendien in een vertrouwelijke verhouding tot ons en deelt Hij Zich zelfs in zekere zin aan ons mee! 36)

Het is nu deze kennis omtrent God welke de catechismus ons wil bijbrengen. Wat hij ons als zodanig biedt is daarom een

door en door praktische kennis. Want het gaat daarin metterdaad om de vraag hoedanig God voor ons is en wat met zijn goddelijke natuur overeenstemt.

Waar de catechismus in zijn spreken over God allereerst alle accent op legt — we wezen er reeds van terzijde op — is dat Gods toorn losbrandt tegen de zonde van het ganse menselijke geslacht. 37) God vertoont zich zelfs verschrikkelijk over onze aangeboren en werkelijke zonden en wil die door een rechtvaardig oordeel tijdelijk en eeuwiglijk straffen. De vloek van God rust op ieder „die niet blijft in al hetgeen in het boek der wet geschreven is om dat te doen. 38) Eenmaal zal God bovendien al zijn vijanden, en ook die van zijn kinderen, „in de eeuwige verdoemenis werpen. 39)

Neen, de catechismus kent niet die „lieve God” welke door alle eeuwen heen miljoenen mensen zich hebben gedroomd, en aan wie zich ook miljoenen hebben gegergd. Als mensen ook maar iets hebben verstaan van de onuitsprekelijke misere en het nameloze lijden waarvan de wereld overvol is dan móeten ze zich wel aan zo’n „lieve God” ergeren. Maar gelukkig, de catechismus spreekt alleen over de ware, de levende God wiens toorn ononderbroken wordt uitgegoten op de mensen die tegen Hem zijn opgestaan en daardoor tegelijk ook moedwillig en met eigen hand hebben vernield en weggeslagen wat de bloei, de glans, de vreugde van hun leven was.

Zo spreekt de catechismus vóór alles over de levende God.

Maar hij predikt daarbij en daar ver boven uit ook de levende God als de God die in ondoorgrondelijke genade zich naar de goddeloze, schuldige, onreine en afstotelijke mensheid neerbuigt om haar te verlossen van al haar ongerechtigheden en haar te brengen in het eeuwige licht.

Overall in de catechismus wordt op die wondervolle genade van God gewezen als op de enige bron, oorzaak, kracht van onze zaligheid. Als actualisering van die genade heeft God Jezus Christus verordineerd en met de Heilige Geest gezalfd tot onze hoogste Profeet en Leraar, tot onze enige Hogepriester en tot onze eeuwige Koning. 40) Door een bijzondere werking van de Heilige Geest geschiedde het mysterieuze genadewonder dat de Zone Gods de ware menselijke natuur aannam uit het vlees en bloed der maagd Maria. 41) Gedurende heel zijn leven heeft de Zone Gods daarna de last van de toorn Gods voor ons gedragen om ons van de eeuwige verdoemenis te verlossen en ons Gods genade, de gerechtigheid en het eeuwige leven te verwerven. 42) Onschuldig veroordeeld zijnde heeft Hij ons van het strenge oordeel Gods bevrijd. 43) Uit louter genade, alleen om de verdienste van Christus’ wille, schenkt God ons vergeving der zonden, eeuwige gerechtigheid en zaligheid. 44) Het is God de Heilige Geest, Hij alleen, die in ons hart het geloof werkt waardoor we Christus en al zijn weldaden deelachtig worden en Gode aangenaam zijn. 45) Alleen door de kracht van de Heilige Geest, welke de verhoogde Christus naar ons toe zendt, geschiedt het dat wij zoeken wat boven is, waar Christus is en niet wat op de aarde is. 46). Uit pure genade neemt God de kinderen der kerk, in wie nog geen spoor van geloof of bekeering te ontdekken is, evenals de volwassenen in zijn verbond en gemeente op en zegt hun niet minder dan die volwassenen door Christus’ bloed de verlossing van de zonden en de Heilige Geest die het geloof

werkt toe. 47) De catechismus houdt het ons voor dat wij ons zonder ophouden zullen benaarstigen — dat ook, maar bovenal! — God bidden om de genade van de Heilige Geest opdat wij hoe langer hoe meer naar Gods evenbeeld worden vernieuwd. 48) Het is geheel en al een getuigenis van Gods genade als het ons ganse voornemen is onze zonden te vergeven. 49) Bizonder kenmerkend in dit verband is dat de catechismus, als hij het heeft over het zeer vele dat God en zijn Christus ons schenken gaarne spreekt van „weldaden”. Weldoen is immers naar zijn typische aard openbaring van genade, het is genade betoon genadebewijs. Welnu, de catechismus verzekert ons dat de weg der zaligheid bestaat in het ingelijfd worden in Christus en het aannemen van zijn weldaden. 50) Als wij de weldaad Gods welke Hij ons in het volkomen offer van Christus schenkt met een gelovig hart aannemen zijn wij rechtvaardig voor God. 51).

Zo zingt de catechismus overal het lied van Gods ondoorgrondelijk genade die bewezen wordt aan zondaren. Nergens evenwel klinkt het zo krachtig, zo helder en zo diep als in die wonderschone woorden waarmee hij het mysterie bezingt dat God goddelozen als goddelozen om niet rechtvaardigt. In de zinnen welke de catechismus aan dat genadewonder wijdt bereikt hij inderdaad zijn hoogtepunt. Rechtvaardig, zo bindt hij ons op het hart, worden wij alleen maar ook volkomen door een oprecht geloof in Jezus Christus. Dat wil zeggen: met radikale uitsluiting van alle eigen werk en eigen verdienste alleen door het kinderlijke vertrouwen op Jezus Christus en het werk dat Hij verrichtte voor de verlossing der wereld. En al mag onze consciëntie ons dan nog zo krachtig en scherp en ononderbroken aanklagen dat wij tegen alle geboden Gods zwaar hebben gezondigd, daarvan ook niet maar één enkele hebben gehouden en wij nog steeds tot alle boosheid geneigd zijn — zoals onze consciëntie dat ook metterdaad doet! — dat verandert niets aan de waarachtigheid en onherroepelijkheid hiervan dat God, zonder enige verdienste van onze kant, ons de volkomen genoegdoening, gerechtigheid en heiligheid van Christus schenkt en toerekent. En dat zo volkomen alsof wij nooit enige zonde hadden gekend of gedaan, ja, als hadden wij zelf al de gehoorzaamheid volbracht die Christus voor ons volbracht heeft. 52) Om der wille van de genoegdoening van Christus wil God zelfs al onze zonden en ook onze zondige aard waarmee wij ons leven lang te strijden hebben nooit meer gedenken, maar ons uit genade de gerechtigheid van Christus schenken opdat wij nooit meer in het gericht van God komen. 53)

Op deze wijze predikt de catechismus ons de rechtvaardiging van de goddelozen als werk van Gods genade. Maar behalve in deze „voornaamste pijler waarop de godsdienst rust”, behalve in dit „eerste hoofdstuk van het evangelie” dat elke dag in de kerk gepredikt moet worden, 54) roemt de catechismus ook in de bekeering, de vernieuwing, de wedergeboorte van de mensen als in een daad Gods die van het begin tot het einde genade is. Het is immers Jezus Christus, die, nadat Hij ons met zijn bloed gekocht en vrij gemaakt heeft, ons ook door zijn Heilige Geest tot zijn evenbeeld vernieuwt, opdat wij ons met ons ganse leven Gode dankbaar voor zijn weldaden bewijzen en Hij door ons geprezen worde. 55)

En, om niet meer te noemen, de lof op

47) Antw. 74. 48) Antw. 115. 49) Antw. 126.

50) Antw. 20. 51) Antw. 63. 52) Antw. 63.

53) Antw. 56.

54) Deze typering is van Cavijn.

55) Antw. 86.

37) Antw. 37. 38) Antw. 10. 39) Antw. 52.

40) Antw. 31. 41) Antw. 35. 42) Antw. 37.

43) Antw. 38. 44) Antw. 21.

45) Antw. 21, 61, 65. 46) Antw. 49.

32) Antw. 32. 33) Antw. 33.

34) *Institutie*, I, 2. 2. 35) Ps. 7 : 12.

36) *Institutie*, I, 5. 9.

Gods genade klinkt ons ook nog tegen in het spreken van de catechismus over de verkiezing van de kinderen Gods en hun volharding in de strijd van hun leven. Uitdrukkelijk noemt de catechismus de verkiezing alleen in een zinsnee van wat hij zegt omtrent de kerk. Wij horen daarin namelijk ook dit dat God zich een gemeente „tot het eeuwige leven uitverkoren” vergadert, beschermt en onderhoudt. Gods verkiezing, zo verzekert onze catechismus hier, richt zich op het eeuwige leven, op de zaligheid van de zijnen. Het is een verkiezing tot genade. Maar ze is zo tegelijk ook een verkiezing uit genade. En zoals het betoon van Gods genade wortelt in zijn eeuwig welbehagen, zo behoort het tot haar „wezen” dat zij ook vruchten voortbrengt die eeuwig zijn. Dat wil zeggen: zij die door Gods verkiezende genade gegrepen werden blijven in alle aanvechtingen, moeiten en ellenden in Gods Vaderhand en komen eenmaal zeker behouden aan in de eeuwige heerlijkheid. Daarvan getuigt de catechismus als hij verzekert dat de verhoogde Christus ons met zijn macht tegen alle vijanden beschut en bewaart; 56) dat de Heilige Geest eeuwig bij ons blijven zal; 57) dat wij een levend lidmaat van de kerk zijn en dat eeuwig zullen blijven; 58) en dat Christus ons door zijn Heilige Geest staande houdt en sterkt zodat wij in de geestelijke strijd niet onderliggen, maar altijd sterke weerstand bieden en eindelijk volkomen de overwinning behalen. 59)

Zo zingt de catechismus ons het lied voor van Gods genade zoals die schittert in de verlossing der wereld door Jezus Christus. Want die verlossing is van het begin tot het eind en van de kern tot de wijdeste omtrek geheel en uitsluitend een werk van Gods genade. De catechismus buigt ons zéér diep neer door ons met onontkoombare ernst onze zonde te tonen tot in haar diepste wortels en onder de dreiging van Gods eeuwige toorn. Maar hij buigt ons nog dieper door alle waarachtig heil volledig en uitsluitend aan Gods genade toe te schrijven! Gods genade is voor ons, zoals wij geboren werden immers een verschrikkelijk ding. Want zij predikt ons de radikale verdorvenheid, de totale mislukking, het volledige faillissement van ons leven. Daarom verzet zich de oude mens in ons tegen die genade op leven en dood! Pas in de erkenning van onze zonde en verdorvenheid en van de rechtmatigheid van Gods toorn daarover wordt Gods genade voor ons de bron van de diepste vrede en de hoogste vreugde. Want in zoverre we onze zonde en ellende kennen en erkennen, kennen we ook Gods genade in Christus Jezus. Tegelijk is het evenwel ook zo, dat we, in zoverre we Gods genade kennen, ook onze zonden kennen. Deze tweërlei kennis is onlosmakelijk aan elkaar verbonden, ja ze vormt in de grond der zaak slechts één kennis. Wanneer wij nu door Gods genade worden gerechtvaardigd en verlost en zo opgeheven uit de diepten van zonden en ellende waarin we verloren waren, buigt die genade ons ten slotte toch ook weer zeer diep neer. Want zij drukt ons op de knieën in de aanbidding van onze Hemelse Vader die ons uit louter genade in Jezus Christus de verborgenheid der Godzaligheid heeft geopenbaard.

(Wordt vervolgd)

C. V.

56) Antw. 51. 57) Antw. 57.

58) Antw. 54. 59) Antw. 127.

De ware eenheid der kerken.

De hoofdzaak is, dat de enigheid der kerken daarin voornamelijk gelegen is, dat wij allen op Christus alleen staan, en dat de mensen alzo op de laagste plaats zitten, opdat zijn hoogheid in geen ding verkort worde.

Calvijn.

De Catechismuspreek

Verscheen de heidelbergse catechismus op de 19e januari 1563 voor de eerste maal, reeds op de 15e november van hetzelfde jaar kwam de vierde druk van de pers. Deze vierde druk geldt als de ‚textus receptus’, de officiële tekst van dit leerboek van de naar Gods Woord gereformeerde kerk. En in de inleiding op de catechismus, die op de 15e november 1563 in de kerkorde van de Paltz het licht zag, lezen we:

„Verder zal op alle zondagen na de middag op het uur dat voor elke plaats het meest geschikt is, de catechismusprediking zo gehouden worden dat de kerkedienaar na het zingen eerst het Onze Vader bidde en God aanroep om een recht inzicht in zijn Woord en daarna het volk de tien geboden op begrijpelijke wijze voorleze. Daarna zal hij de eerstbeginnenden, die de vragen, waarover gepreekt wordt, nog niet kunnen leren, ondervragen en in goede orde eerst leiden naar de tekst en daarna ook langzamerhand naar de daarin behandelde vraagstukken. Vervolgens late hij verscheidene kinderen een zeker aantal vragen van de catechismus (zoals wij deze juist met het oog hierop in zondagen laten verdelen), die in de voorgaande predikaties verklaard werden en vooral die in de volgende predikatie verklaard worden, opzeggen, vragen, die zij te voren of school of thuis geleerd hebben.

En wanneer deze alzo in tegenwoordigheid der gemeente door meerdere kinderen zijn opgezegd, zal de kerkedienaar meerdere volgende vragen eenvoudig en beknopt verklaren en uitleggen, alzo dat hij de catechismus op zijn minst eenmaal in het jaar uitpreekt.” 1)

Zie hier de oorsprong van de catechismuspreek.

„Jeugddienst’.

Wanneer men de uit de Paltzer kerkenorde aangehaalde woorden aandachtig leest, dan is het duidelijk dat hier de middag- of de avondkerk het karakter krijgt van een echte jeugddienst.

Niet in de zin van de kinderkerk en de jeugddienst van onze eeuw. Want in deze kinderkerken en jeugddiensten wordt de jeugd uit de gewone samenkomsten der gemeente gehaald en worden deze laatste tot diensten voor ouden van dagen gedegradeerd. Dat is wel geheel in strijd met de Schrift, die geen gemeente van ouden en gemeente van jongeren kent. Bij de beroemde samenkomst der gemeente op het Jeruzalemse Waterpoortplein waren de mannen en de vrouwen „en allen, die het konden begrijpen” tegenwoordig. Neh. 8 : 4. En wanneer in de dagen van Joël de gemeente wordt samengeropen, dan heet het: „Vergadert het volk, heiligt de gemeente; roept de ouden bijeen, vergadert de kinderen en de zuigelingen...” Joël 2:16. De kinderen zaten met Vader en Moeder aan het paasmaal. Exodus 12. En wanneer de apostelen hun brieven schreven aan de gemeenten, dachten zij ook aan de kinderen en vergaten ze het ‚Gij, kinderen...’ niet. Efeze 6 : 1. Géén aparte jeugddiensten. Het moge ons tot waarschuwing dienen dat uit de kringen, waar de initiatieven voor de jeugddienst genomen werden, de klacht is gehoord: waren we er maar nooit aan begonnen! Maar een gereformeerde jeugdkerk, dat kàn! Niet zonder de ouders, maar „in tegenwoordigheid der gemeente”. De middagkerk! Daaraan heeft men in 1563 in de Paltz gedacht. En in Dordrecht 1618 en

1) Bekenntnisschriften und Kirchenordnungen der nach Gottes Wort reformierten Kirche, herausgegeben von Wilhelm Niesel. Evangelischer Verlag A.G. Zollikon-Zürich, 1938. Seite 149.

1619: „De herders zullen de catechismuspredikatiën op die wijze inrichten, dat zij zo wel de kortheid betrachten en tegelijk ook de duidelijkheid en kunnen tonen dat zij rekening gehouden hebben niet slechts met de ouderen, maar ook met de onkundiger en tedere jeugd”. (Acta contracta). 2)

Een herinnering aan wat in de kerkenorde van de Paltz gezegd wordt, bood nog tot diep in de vorige eeuw de gewoonte, dat catechisanten de aan de orde zijnde catechismusafdeling voor de hele gemeente opzegden. De vroegere Kamper oudtestamenticus professor Maarten Noordt zij heeft het als kind nog gedaan in de Christelijke Afgescheiden Gemeente van Rotterdam. En ds. J. C. Sikkel herinnerde aan deze gewoonte, met haar voor- en nadelen in een preek te Amsterdam op 3 januari 1915 over zondag 1:

„Vroeger zegden de kinderen eerst in de kerk de catechismus op, voordat die verklaard werd. Nu, dat is afgeschaft. Er waren ook wel schaduwen aan verbonden. Daar was een zekere vrijmoedigheid voor noodig, en de jongens en meisjes, die haantje-de-voorste waren, werden er voor genomen en gingen met prijs en roem weg; en een arm stakkertje, dat Jezus liefhad, kwam niet in aanmerking. Als nu de catechismus hier gelezen wordt, dan moeten alle kinderen uit Gereformeerde scholen mee opzeggen. Zóó moet het”. 3)

Kerk, school en huis.

Er is nog iets uit de kerkenorde van de Paltz, dat onze aandacht wel hebben mag. Wanneer hier gesproken wordt over de kinderen, die in de middagdienst de catechismus moeten opzeggen, dan wordt daarbij verondersteld, dat zij die „tevoren op school of thuis geleerd hebben.” 4) Dat is iets om te onthouden. Wij, Gereformeerden, behelpen ons dikwijls met een minimum aan orde. In ons gebedsleven. Ook in de bij de doop beloofde onderwijzing van onze kinderen in „de voorzeide leer.” Zou het geen aanbeveling verdienen dat onze kinderen thuis de catechismusafdeling, die in de middagkerk aan de orde komt, uit het hoofd leerden? En dat ook de Gereformeerde school bij het onderwijs in de catechismus zich voegde naar de gang van zaken in de kerk en dat daar bijvoorbeeld op zaterdagmorgen de vragen voor de volgende middagkerk werden opgezegd?

Bediening des Woords.

Ook de catechismusprediking moet niet minder dan de preek over een tekst uit de Heilige Schrift voluit bediening des Woords zijn. Geen belijdenisdienst, maar bediening des Woords. Het was met name ds. S. G. de Graaf die in zijn catechismuspreken op dat belijdend karakter van de avonddienst de nadruk legde. Zo begon hij op 4 augustus 1940 een preek over zondag 31 met de woorden „Wij moeten vanavond de sleutelmacht der kerk belijden”. En even verder zegt hij in dezelfde preek: „Het is een gewichtig stuk, dat wij vanavond belijden”. Men vindt dat in de catechismuspreken van De Graaf steévast terug. 5) J. W. Tunderman volgt in zijn catechismuspreken De Graaf, zij het doorgaans met enige reserve.

Het wil ons voorkomen dat achter deze interpretatie van de middag- en de avondkerk als belijdenisdienst een gebrek aan

2) Bij Dr. F. L. Bos. De orde der kerk. Uitg. Guido de Bres 's-Gravenhage 1950. Blz. 248.

3) J. C. Sikkel. Preeken. 8e bundel. A. Verleur Haarlem 1930. Blz. 4.

4) t.a.p.

5) S. G. de Graaf. Vuur op de aarde. Oosterbaan en Le Cointre Goes. Zevende bundel. Blz. 147.

zorgvuldige analyse van de catechismus ligt.

Het maakt namelijk een groot verschil wie de catechismus op de lippen neemt, de catecheet of de catechisant, de bedienaar des Woords of de gemeente.

Men zou hier duidelijkheidshalve een vergelijking kunnen maken met het gebed des Heren, het Onze Vader.

De discipelen kwamen tot de Here Jezus Christus met de vraag: „Here, leer ons bidden, gelijk ook Johannes zijn discipelen geleerd heeft”. Lukas 11. : 1. Die vraag kan moeilijk betekenen dat de discipelen tot dusver nog nimmer gebeden hadden. Het betekent wel dat het onderwijs van de Here Jezus en zijn eigen bidden vrucht had gedragen: het gebedsleven der discipelen was achtergebleven bij het onderwijs dat ze van de Here ontvangen hadden en paste niet meer bij de nieuwe tijd, die door het optreden van de Doper en de Here Jezus was aangebroken. We mogen misschien tevens in rekening brengen de verstarring en het formalisme dat in die dagen in het geestelijk leven was opgetreden. Hoe het ook zij, de Here Jezus erkent de billijkheid van de vraag der discipelen. En Hij leert hun dan een gebed. Hij zegt hun vóór wat zij bidden mogen en bidden moeten. De woorden van het „Onze Vader”. Maar op het moment, dat de Here Christus zijn discipelen deze woorden vóór zegt bidt Hij niet, maar Hij léert hen bidden. Hij predikt hun het evangelie. Hij verkondigt hun Gods beloften. Want al die zes ‚beden’ van het „Onze Vader” zijn even zo vele beloften van de Here. De Here Jezus geeft de discipelen en met hen alle gelovigen, het recht God aldus aan te spreken: „Onze Vader, die in de hemelen zijt.” In de eerste ‚bede’ verzekert Hij hun dat de HEERE er welgevallen aan heeft dat zijn Naam wordt geheiligd, dat deze heiliging van Gods Naam ook voor degenen, die Hem vrezen het leven is. En de Here Jezus is, als Hij zijn discipelen onderwijst, als die „in het koninkrijk der hemelen onderwezen” schriftgeleerde, die uit zijn schat oude en nieuwe dingen voortbrengt: wanneer Hij zijn jongeren leert te bidden „Uw Koninkrijk kome” dan brengt Hij hun gebed op de hoogte van de tijd: het Rijk Gods staat te komen. Een en ander geldt van al de ‚beden’ van het gebed des Heren.

Op de lippen van onze Hoogste Profeet en Leraar, die de discipelen en ons onderwijst, is het „Onze Vader” prediking, evangelieverkondiging, onderwijs.

En daarna als deze prediking, deze evangelieverkondiging, dit onderwijs door de discipelen, door de gelovigen, door óns door het geloof is aangenomen en wij diezelfde woorden spreken tot God, zijn ze aan belijdenis van geloof en een gebed tot onze hemelse Vader.

Indien we nu deze dingen bij de zondagen 45—52 in het oog houden dan worden de zaken ons duidelijk.

De dienaar des Woords, die deze zondagen van het Gebed des Heren uitlegt, bidt niet, hij belijdt niet, hij préékt. Hij behoort als hij het verschil tussen preken en bidden kent, zijn taak verstaat, en dienovereenkomstig handelt, de beloften van het evangelie, in dat Gebed des Heren geopenbaard, aan de gemeente voor te houden. En Hij behoort dan over die beden van dit gebed te prediken, zoals deze in het onderwijs van de Christus voorkomen in Mattheus 6 en in Lukas 11. Om zo de gemeente te bewegen tot geloof en haar te dringen tot gebed.

De andere ‚hoofdsommen’.

En wat hier gezegd is van de laatste ‚hoofdsom’ van de catechismus, dat geldt ook van de eerste twee, van het geloof en van het gebed.

Immers dat zijn de drie hoofdsommen van de catechismus: **het geloof**, de apostolische geloofsbelijdenis; **het gebod**, de wet des HEEREN en **het gebed**, het gebed des Heren. Om deze drie is de hele leer van Christus in de catechismus geordend. Dat heeft de catechismus van Heidelberg met vele andere gemeen. Ook voor de Reformatie leerden de kinderen op de catechisatie de apostolische geloofsbelijdenis, de tien geboden en het gebed des Heren.

Intermezzo: Het getuigenis van Klaas Kornelisz.

Hoezeer de gelovigen bij de onderwijzing van hun kinderen bedacht waren op het onderwijzen van deze drie hoofdsommen, bewijst een brief, die Klaas Kornelisz, een schoenmaker te 's Gravenhage uit de gevangenis te 's Gravenhage schreef aan zijn vrouw. De man was in de vasten van 1568 gevangen genomen omdat hij een kind had laten dopen in de gemeente onder 't kruis te Naaldwijk. In oktober 1569 werd hij in Den Haag onthoofd.

Uit zijn gevangenis schreef hij op 16 april 1569 aan zijn vrouw, als een testamentaire beschikking o.a.:

„Vooreerst bid ik u, mijn beminde huisvrouw, en allen die mijn dochter helpen bewaken, haar te leren bidden wat zo noodzakelijk is, om de Geest van Christus, opdat zij daardoor roepen moge: „Onze Vader”. Is God onze Vader, die in de hemel is, dan is het ook nodig haar te leren, dat zij een vast vertrouwen moet hebben op God, dat Hij een vergelder is van allen, die Hem zoeken. Stel daarom niet uit, zo spoedig zij dit begrijpen kan, haar de twaalf artikelen van ons allerheiligst geloof te leren, en daarna de tien geboden, waarin ons God volkomen zijn wil openbaart, en ons wijst op de vloek, wanneer wij die niet onderhouden.

Leer haar daarna de woorden en de kracht van de doop, welke doop ons leert, dat wij van de vloek door het bloed van Christus zijn verlost en gewassen. Leer haar ook kennen de woorden en de inhoud van het avondmaal, welke ons leren, dat al zijn wij ook gewassen door het bloed van Christus, wij toch het vlees en bloed niet kwijt raken, dat wij van Adam onze vader hebben, waarin wij, onder gedurige strijd van ons vlees, dikwerf moede, flauw en zwak worden, en dat wij daarin of daardoor een geestelijke spijs zoeken, waardoor onze vermoeide zielen zich versterken en verheugen.” 6)

In de brieven van deze martelaar blijkt niets van enige kennis van de zes jaar eerder verschenen en de in 1566 voor het eerst in het Nederlands uitgegeven heidelbergse catechismus. Van dit geschrift is er in alles wat ‚De Geschiedenis der martelaren’ over hem geeft geen spoor te bekennen. Maar van de onderwijzing in de drie hoofdsommen, de drie korte samenvattingen van de leer van Christus, van het geloof (de apostolische geloofsbelijdenis, van het gebod (de tien geboden) en het gebed (het Onze Vader) wist deze man.

Prediking der hoofdsommen.

En in de catechismusprediking moeten deze hoofdsommen gepredikt worden: wat ons Christus en de apostelen bevolen hebben te geloven; hoe zij ons geleerd hebben te wandelen; wat zij ons bevolen hebben te bidden.

Dat moet de dienaar des woords „beginnende van Mozes en al de profeten”, uit „al de schriften” prediken. Daar moet hij beginnen. Bij de Schrift. En hij moet niet be-

ginnen bij de catechismus. Bij de catechismus moet hij in de prediking eindigen. Zó dat de gemeente krachtig onder de indruk komt: wat de catechismus zegt is anders niet dan de leer van Gods Woord.

De historie.

Daarbij zal hij het feit niet kunnen negeren dat in de catechismus ook de historische strijd der kerk meesprekt. Wanneer de catechismus in zondag 14 met zo grote nadruk zegt, „dat de eeuwige Zoon van God, die waarachtig en eeuwig God is en blijft, ware menselijke natuur uit het vlees en bloed der maagd Maria heeft aangenomen” dan zal hij onder meer moeten weten dat de catechismus dit „uit het vlees en bloed der maagd Maria” niet argeloos zegt, maar in bewuste oppositie tegen de doperse leer van het „via Maria”. Hij zal moeten weten wat er ligt achter de controversen tussen de Gereformeerden en de doperen op dit punt, tussen dit „uit Maria's vlees en bloed” en dit „via Maria”: de gnostische verachting van deze tegenwoordige wereld. En als hij dat heeft doorzien dan kan hij dat hoogst actueel bepreken. Want dezelfde gnostiek heeft haar uitlopers naar meerdere oude en nieuwe secten b.v. de Rozenkruisers, naar het ‚christelijk’ existentialisme, dat alleen een schepping met een vraagteken kent en naar het existentialisme van Sartre c.s., dat deze tegenwoordige wereld slechts als een „rot wereld” kent. Dat behoeft natuurlijk alles niet in een preek overhoop te worden gehaald, er behoeft ook niets van te worden verzwegen. Maar het woord Gods moet worden bediend even actueel als destijds tegen het doperse „via Maria”. En de dienaar des Woords zal dat kunnen als hij de Schriften kent, waarin de apostel Paulus reeds tegen die opkomende gnosis waarschuwt (o.a. I Timotheus 4) en Johannes er in zijn eerste brief en in zijn beschrijving van het evangelie rechtstreeks tegen polemiseert.

De bron: de Schrift.

Zo behoort de Schrift de bron te zijn ook voor de catechismusprediking.

Dat is zij nog niet wanneer naast de catechismusafdeling ook nog een bijbeltekst voorgelezen wordt. Dat is wel in overeenstemming met bepaalde synodebesluiten, maar daarom nog niet goed en verplicht. De synode van Bolsward (1603) sprak uit: „De dienaars zullen zich na de middag houden aan de catechismus, alzo dat men niet de catechismusvragen, maar een tekst daartoe dienstig van de preekstoel voorleze.” En die van Delft (1618) verklaarde: „waar het gevoegelijk geschieden kan, zal men voor de leer van de catechismus enige teksten uit de Heilige Schrift voorlezen, die met de stof van de catechismus overeenkomen.”

En Leiden (1619) „Eerst zal een geschikte tekst uit de Heilige Schrift, waarop vraag en antwoord passen, voorgelezen worden en daarna pas de vraag en het antwoord, die verklaard zullen worden.” 7)

Deze adviezen zijn niet zonder bedenking. Want óf de dienaar des Woords gaat over deze tekst(en) preken, maar dan preekt hij de catechismus niet. Of hij houdt zich aan de catechismus en dan staan die teksten aan de kop van de preek als een zinloze versiering. Bovendien kleeft aan dit advies en dergelijke het bezwaar dat de Schrift hier al te zeer gezien wordt als een tekstenboek en afzonderlijke bijbelteksten gezien worden als even zovele pijlers waarop de catechismus heet te rusten. Het gaat om de Schrift, om de Schrift als een eenheid, om de Schrift als geheel.

En juist de bijbelvaste dienaar des Woords zal bij de catechismusprek de doorgaande leer der Schriften kunnen prediken.

6) Waarachtige Geschiedenis der vrome martelaren z.j., blz. 952, 1e kolom.

7) Bij Dr. F. L. Bos a.w. Blz. 247.

En voortgaande en gezette bijbelstudie zal hem ervoor bewaren met zijn middagpreek te verdorren.

De waardering van de catechismuspreek.

Niet altijd is de catechismuspreek erg gewaardeerd. En de belangstelling ervoor liep soms zó zeer terug dat men ze bij elke denkbare gelegenheid — op „feest”-zondagen, bij nabetrachting voor het avondmaal enz. — maar liet overgaan en door prediking over ‚vrijé stoffen’ verving.

Niet overal was en is de situatie in deze zo gunstig als nog een halve eeuw geleden in Amsterdam, toen de oude Sikkel nog zeggen kon:

„Wij mogen weer aanvangen met de verklaring en overdenking van onze catechismus, en mogen van jaar tot jaar naar onze kerkenordering elken zondag daarmee voortgaan zonder er één over te slaan of te veranderen. En wij verblijden ons in den Heere, dat de Gereformeerde kerk van Amsterdam ook in de overdenking van den catechismus volhardt en bij toeneming dat waardeert, op prijs stelt, zoekt; het niet goed hebben kan om een zondag over te slaan of te moeten missen. Dat is een goed teeken, een teeken van de goedertierenheid en de genade Gods over ons”. 8)

Zo was het in 1915 in Amsterdam.

Zo was en is het niet altijd.

Zo was en is het niet overal.

De catechismuspreek was dikwijls dor en doods. Als het knekelveld uit Ezechiël 37. Ze ging over de dorre doodsbeenderen van pelagianen, remonstranten, socinianen, lutheranen en roomsen en bestreed ook reeds lang ter ziele gegane kettters met de wapens die gehaald waren uit de tuighuizen van reeds lang overleden en reeds bij hun leven vanwege hun scholastiek niet al te frisse theologen. De strijd van enkele eeuwen geleden, die de prediker-daarhoog-in-de-lucht deed herleven, had soms veel van een wajangspel: als 't knap gespeeld werd knap en onwezenlijk. De gemeente noemde de preek, wijl niet uitmuntend door frisheid, dan dikwijls ‚dogmatisch’. En de kenner van het altijd levende dogma verzuchtte: „wàs ze dat maar!” Want het dogma — en dat is heel wat anders dan de dogmatiek, ook dan een goede dogmatiek — is in zijn betrekking tot de Schrift (nota bene!) altijd actueel. Als ook in de catechismuspreek de olie van de Schrift brandt, al brandt die olie dan op en om de pit van de catechismus, dan is ze actueel, modern, op de hoogte van de tijd, levende bediening des Woords.

En dan groeit in de gemeente ook de belangstelling weer. Dan worden de avondkerken weer vol en dan lopen die diensten niet leeg. Een goede catechismuspreek is ook de enige weg om de avonddienst weer gevuld te krijgen. Al het andere is een lapmiddel.

„The origin of species.”

In de vorige eeuw schreef de bioloog Charles Darwin zijn geruchtmakend werk „The origin of species”, over „Het ontstaan der soorten”. Het zou interessant zijn eens een boek te schrijven over ‚The origin of speeches’, het ontstaan van redevoeringen, of over ‚The origin of preaches’, het ontstaan van preken. Het zou heel wat aan het licht brengen. Vader Smijtegelt (men hoort verluiden dat hij tegenwoordig aan het departement van finantiën verbonden is) is nu al een tweehonderd jaar door de dominees geplukt. We hoorden eens een vermaard ‚kanselredenaar’ verhalen wat in zijn vorige gemeente een van zijn ouderlingen overkomen was toen hij postte voor de middernachtzending. Het verhaaltje was linea recta weggelopen uit een preek van Smijtegelt over zondag 41. Smijtegelt had het ook van een ander maar zegt het er

eerlijk, zij het zonder bronvermelding, bij: „Daer was eens een...” 8) Ik heb catechismuspreken gehoord van een ‚degelijk’ Amsterdams predikant: E. Voto Dordraceno rolde met zijn Kuypersse volzinnen zó de kerk in.

De oude Jan Bavinck, H. Hoekstra, J. C. Sikkel (men had bij slechteren kunnen borgen!) heeft menig dominee uit de put der ellende verlost. Om maar niet te spreken van de ‚goede diensten’ door K. Schilder en B. Holwerda verricht. De hervormde De Groot (Uit de middagpreek), ondanks zijn heerlijk afgeven op de dolerenden en dergelijk gespuis, niet te vergeten.

Maar het is en blijft mis. Dikwijls een — oncritisch — putten uit afgeleide bronnen inplaats van te putten uit DE bron: de Heilige Schrift. Zij moet gekend, verstaan, gepredikt. En dat in levende verbondenheid met de historische worsteling der kerk om het Woord te verstaan, vast te houden en te bewaren. En daarom is naast de eerst nodige kennis der Schrift ook nodig de kennis van het historisch milieu waarin de catechismus ontstond. En dat eerst maakt een zorgvuldige exegese van de catechismus mogelijk.

De exegese van de catechismus.

Wie de catechismus wil verstaan moet hem exegetiseren. Onder het kerkvolk heerst t.o.v. de exegese velerlei misverstand.

In de eerste plaats denkt men vaak dat exegese slechts aan bod komt bij de Heilige Schrift. Dat is de eerste fout. Elk geschrift moet om te worden verstaan geëxegeseerd worden. Ook de catechismus.

In de tweede plaats heerst dikwijls de gedachte dat de exegese van de Heilige Schrift het monopolie is van de kerkelijke ambtsdrager, met name van de dienaar des Woords en dat deze de Schrift niet zozeer in deze ambtelijke kwaliteit exegetiseert als wel krachten zijn ‚bevoegdheid’ als theoloog. Daaraan verbindt zich dan voorts de idee dat niet zozeer de theoloog als wel de filoloog, in dit geval de kenner van de Hebreeuwse en van de Griekse talen, het laatste en hoogste woord heeft. Daartegenover staat dat volgens de Schrift zelve alle gelovigen verplicht en dus bevoegd zijn de schrift uit te leggen. Dat is de **vrijheid der exegese**. Ook de dienaar des Woords legt de schrift uit niet krachtens enige theologische of filologische volmacht — al kunnen zijn theologische en filologische kennis hem daarbij goede diensten bewijzen — maar krachtens zijn volmacht als gelovige. En dat is een bevoegdheid, die hij „met à de heiligen” gemeen heeft.

Dit alles geldt te meer van de catechismus.

Een en ander is ook onder ons officieel erkend. Wanneer in een Gereformeerde kerk aan een doopvader of -moeder gevraagd wordt: „Of gij de leer, die in het Oude en Nieuwe Testament en in de artikelen van het christelijk geloof begrepen is, en in de christelijke kerk alhier geleerd wordt, niet bekent de waarachtige en volkomen leer der zaligheid te wezen?” dan vooronderstelt deze vraag dat de Schrift een voor elk gelovige open, leesbaar en dus te exegetiseren boek is en dat elk gelovige bevoegd is het te exegetiseren.

En wanneer de ambtsdrager de drie formulieren van enigheid onderschrijft dan vooronderstelt dat dat hij deze formulieren kent en dus exegetiseren mag en kan. Doordat hij dat doet wordt hij ook geen ‚leken-theoloog’ maar handelt hij in het ambt aller gelovigen. Met misschien minder hulpmiddelen, maar „net als de dominee”, al of niet op artikel acht. En dan: geëxegeseerd naar de Schrift.

8a) Bernh. Smytegelt. Des christens eenige troost. Rotterdam — Gebr. Hoge, z.j. Blz. 646.

De tekst lezen!

Van hoe grote betekenis het is zorgvuldig de tekst van de catechismus te lezen moge blijken uit een voorbeeld.

In Zondag 9 wordt in een tussenzin verklaard dat de eeuwige Vader van onze Here Jezus Christus (reeds hier zit héél wat: de éeuwige Vader van de mènes Jezus Christus!) hemel en aarde „door zijn eeuwige raad en voorzienigheid nog onderhoudt en... regeert...”.

Dóór zijn eeuwige raad en voorzienigheid.

Niet: náár zijn eeuwige raad en voorzienigheid.

Het verschil is van belang. Wanneer er zou staan: náár zijn eeuwige raad en voorzienigheid dan zou dat betekenen dat alle dingen in de raad en voorzienigheid Gods reeds vaststaan, hun beslag hebben en dat alle gebeuren hier op aarde tot die raad en voorzienigheid Gods in soortgelijke verhouding staan als de opvoering van een toneelstuk tot de tevoren vaststaande tekst. Maar er staat: dóór... En nu wordt de zaak op eens concreet en levend. De catechismus spreekt hier niet van eeuwige decreten Gods, die thans in de tijd moeten uitgevoerd worden, maar van de levende zorg, voorzorg, waarmee onze hemelse vader ons leven omringt, waardoor Hij ons vóórgaat, met ons méégaat, achter ons aankomt als onze Fellow-Traveler en Bondgenoot. Hetgeen trouwens uit Zondag 10 voldoende blijkt: de tegenwoordige en almachtige kracht Gods, waardoor Hij hemel en aarde mitsgaders alle schepselen, gelijk als met zijn hand nóg (!) onderhoudt en regeert. (Twee maal de tegenwoordige tijd!)

Kuyper in E Voto.

Desondanks beweegt dr. A. Kuyper zich in E Voto duidelijk, bij zondag 9 in de richting van Gods eeuwig besluit: „En dit nu grijpt uit den aard der zaak bij den Heere onzen God **nimmer** plaats. Buiten zijn wil kan geen enkel schepsel zich roeren of bewegen, en alles loopt naar zijn Raad (let op dit „naar” G. V.) en naar zijn Bestel. Het vooruitzien is dus bij den Heere onzen God slechts het indenken van zijn eigen wil en raadsbesluit. En nu komt bij dit Raadsbesluit niet van achteren een poging bij, om alsnu te gaan voorzien in al hetgeen blijkens dien Raad noodig zal wezen. Neen, maar in dien Raad zelve is tevens en van eeuwig alle middel beraamd en alle voorziening genomen. En aan een te hulp schieten omdat zijn plan misging, kan niet dan goddelooslijk worden gedacht.

Dit ligt aan de eeuwigheid des Heeren **HEEREN!** 9).

Hier wordt op een logische, theo-logische manier de voorzienigheid Gods, waarover zo levend en echt verbondsmatig gesproken wordt, vereenzelvigd met, althans opgenomen in (Kuyppers systeem van) de Raad en het Besluit Gods.

Dat is geen exegese.

Hier werd de catechismus gelegd op het Procrustesbed van Kuypers en anderer dogmatiek. Kuyper acht het spreken van „de Voorzienigheid Gods” (de aanhalingstekens zijn van hem!) een menselijke wijze van spreken, een anthropomorphisme dus, dat zelfs voor het geloof niet ongevaarlijk is. Hij gaat n.l. aldus voort:

„Vooruitzien, voorzien en wat hiermee samenhangt, sluit altoos het denkbeeld in zich van een overgang van den eenen **tijd** in een anderen, en geheel dit begrip van **tijd** valt bij den Heere onzen God ganselijk weg. Vandaar dat de Heilige Schrift, die altoos zo diep van de eeuwigheid van Jehovah, den Eeuwiglijk-zijnde, zelve doordrongen is en ons doordringen wil, ook

8) a.w. Blz. 1.

9) Dr. A. Kuyper. Evoto Dordraceno. Derde druk. Deel I. J. H. Kok Kampen. Blz. 216.

nimmer van de Voorzienigheid spreekt, maar ook wel altoos en overal, de almogende en de alomtegenwoordige kracht des Heeren voor ogen stelt." 10)

Naar **Schriftbewijs** zoeken we vergeefs. Een en ander wordt eenvoudig gedicteerd.

En dat op nogal 'stichtelijke' manier.

Op dezelfde wijze waarschuwt Kuyper: „Zij het dus al, dat we, naar menselijke wijze, van „de Voorzienigheid Gods” blijven spreken, toch zij een iegelijk op zijn hoede, dat deze manier van spreken geen schade aan zijn levensrust en aan zijn op God vertrouwen toebrengt, en steeds strale u uit heel de schepping en uit heel uw leven tegen die eeuwige, alomtegenwoordige mogendheid des Heeren HEEREN, die u draagt, u omvangt, u omsluit, u doordringt en al uw weg gemeten en gebaand heeft, eer gij eraan toekomt, om op dien voor u onzekeren weg te gaan". 11)

Hier wordt in feite tegen de spreekwijze van de catechismus gewaarschuwd. En in feite — onder de schijn van het tegendeel — tegen het spreken van de Schrift: „Werpt al uw bekommernis op Hem, want Hij zorgt voor u" I Petr. 5 : 7. God zorgt voor ons. Is dat ook een „menvormige wijze van spreken die niet ongevaarlijk is voor onze levensrust en ons op God vertrouwen”?

En nu: de proef op de som.

Voor wie zich bij de exegese van Zondag 9 gehouden heeft aan de tekst dat God de hemel en de aarde dóór zijn eeuwige raad en voorzienigheid onderhoudt en regeert, en niet náár die raad en voorzienigheid en met deze exegese tot winst van de preek gerekend heeft, is het bepaald een verrassing te ontdekken dat dit: „dóór...” bij de opstelling van de catechismus zeer bewust en opzettelijk gekozen werd. Dat blijkt uit een even belangrijke als interessante studie van dr. Walter Holweg „Neue Untersuchungen zur Geschichte und Lehre der Heidelberger Catechismus." 12) Daarin vertelt de schrijver dat het eerste ontwerp voor de catechismus kwam van de hand van Ursinus.

In dat oorspronkelijke ontwerp stond:

„Wat gelooft ge van de eeuwige Vader?”

„Dat de eeuwige Vader de eerste Persoon van de Godheid is, die de Zoon van eeuwigheid naar zijn evenbeeld gegenereerd heeft, door wie Hij hemel en aarde en alle schepselen uit niets geschapen heeft en ook naar het eeuwig besluit van zijn wil tot zijn eer en de zaligheid der zijnen onderhoudt en regeert en alle goeds in alles en door alle schepselen werkt: ook door de boze schepselen, terwijl deze uit hun eigen verdorvenheid zondigen: en dat Hij om zijns eniggeboren Zoons wil mij tot zijn kind aangenomen heeft, en dat Hij zo bezorgd is over mijn lichaam en ziel dat tegen zijn eigen vaderlijke wil mij niets kan gebeuren, en alles mij tot mijn zaligheid dienen moet.”

Wie daar nu de tekst van zondag 9 naast legt kan opmerken dat bij de eindredactie niet meer gesproken wordt van het eeuwig besluit Gods, maar van de voorzienigheid Gods. Er stónd dat God náár het eeuwig besluit van zijn wil de hemel en de aarde en alle schepselen onderhoudt en regeert. Daarvoor in de plaats kwam dat God dat doet dóór zijn eeuwige raad en voorzienigheid.

10) a.w. Blzz. 216—217.

11) a.w. Blz. 217.

12) Walter Holweg. Neue Untersuchungen zur Geschichte und Lehre des Heidelberger Catechismus. In: Beiträge zur Geschichte und Lehre der Reformierten Kirche. Band XIII. Neukirchener Verlag. Neukirchen Kreis Moers. Seite 128.

Hier werd met andere ook deze theologische ballast geschrapt en daarvoor de schriftuurlijke taal des geloofs in de plaats gesteld, de taal die de kerk behoort te spreken. 13)

Exegetiseren naar de schrift.

Waar het klaarblijkelijk de opzet van de catechismus is deze schriftuurlijke taal des geloofs te spreken moet de catechismus ook naar de Schrift worden uitgelegd. We hoorden eens een preek over Zondag 1, waarin de prediker n.a.v. de zinsnede „dat zonder de wil van mijn hemelse Vader geen haar van mijn hoofd vallen kan” een bijna aandoenlijke uiteenzetting gaf van de alwetendheid Gods. Schijnbaar volgde hij het spoor van de catechismus. Deze verwijst immers naar Mattheus 10 : 30 en Lukas 21 : 18. Daar staat: „En de haren van uw hoofd zijn alle geteld”. Zo op de plank af schijnt deze tekst inderdaad te zeggen dat God de haren op mensenhoofden alle geteld heeft. Een soort rekenwonder. De lezing van de context maakt echter duidelijk dat hier over de „al”-wetendheid Gods niet gesproken wordt: wat Christus hier zegt strekt zich alleen uit tot de discipelen. En het gaat daarbij niet om de al-„wetendheid” Gods, maar om de troost dat ook het geringste leed aan Gods kinderen aangedaan (vgl. 1 Samuel 24 : 45) door de HEERE niet vergeten wordt. We hebben in dat „de haren van uw hoofd zijn alle geteld”, „geen haar van uw hoofd zal ter aarde vallen” te doen met een metafoor, met beeldspraak. En dat is door de catechismus heel goed begrepen.

Zo de zwakheden van de catechismus opvangen.

Juist door de catechismus te exegetiseren naar de Schrift kunnen we ook voor de preek zijn zwakheden opvangen. Want zulke zwakheden heeft hij. Hij staat niet op één lijn met de Schrift al brengt hij ons de leer der Schrift. In Zondag 18 spreekt hij wél over de nuttigheid van Christus' hemelvaart voor óns, hij zwijgt van de heerlijkheid van de hemelvaart van Christus voor Hem: dat God Hem uitermate verhoogd heeft (Phil. 2 : 9, 10), en hij zwijgt ook over de heerlijkheid van die hemelvaart voor God. (Joh. 14 : 29, slot). In dezelfde Zondag zijn vraag en antwoord 48 met het z.g.n. „extra calvinisticum” als belijdenis des gelóófs in hun theologische even zwak als sterk in hun theologische redeneringen. Begrijpelijk als we bedenken dat zij bedoelen een weerlegging te zijn van een door de luthers en aan de calvinisten gericht verwijt: Gij scheidt de naturen in Christus. In die weerlegging gebruikt de catechismus zeker niet onberispelijke middelen: hier wordt een theologische redenering tegen een andere gesteld. Maar de opzet van de catechismus is bijbels: Hij wil vasthouden dat de opgestane Christus ook na zijn opstanding een waarachtig mens bleef: de opstanding der doden is er door een mens (1 Cor. 15 : 21) en de genade Gods is overvloedig geworden door de éne mens Jezus Christus (Rom. 5 : 15); en de mens Christus Jezus is de éne Middelaar (I Tim. 2 : 5). God zal straks de wereld oordelen door een man (Hand. 17 : 31). En de catechismus houdt tevens vast aan dat andere: dat Jezus Christus waarachtig God is. Dat is in zijn zwakheid zijn kracht. En door bij de Schrift te beginnen kan dat ook in de preek over Zondag 18 volkomen tot zijn recht komen.

13) We laten hier de vraag of deze eindredactie van Caspar Olevianus is, rusten. Holweg ontkenet het met o.i. krachtige redenen. We verwijzen naar het aan deze kwestie gewijde hoofdstuk. a.w. Seite 124—152.

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Ds. H. Amelink, Langerak.
Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Den Haag
Dr. H. R. Rookmaaker, Leiden
Dr. Ir. J. Stellingwerff, Amsterdam
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Geref. Persvereniging „Opbouw”:

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht. Tel. 030-15450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220,
Zeist. Giro 233117.

Het jubileum.

Na het jubileum van de catechismus vieren we ook het vierde eeuwfeest van de catechismuspreek. Deze laatste is, bij mijn weten, in de bakermat van de catechismus in onbruik gemaakt. In ons land is zij in de Hervormde kerk niet meer verplicht. Een en ander tot schade van de echte oecumene. Want waar de catechismus op de catechisatie en in de middag- of avondkerk nog in ere is, daar mag de hoop worden gekoesterd dat hij ook in onze tijd kan werken als een samenbindend formulier van enigheid. In de zestiende eeuw hebben de nederlandse geloofsbelijdenis en de heidelbergse catechismus niet alleen de reeds aanwezige enigheid des geloofs aan het licht gebracht, ze hebben die enigheid ook veelszins bewerkt. En dat kunnen ze vandaag nog: eenheid bewaren en eenheid stichten. Wanneer de dienaren des Woords zich ook door getrouwe prediking van de catechismus aan de catechismus houden en dat doen omdat ze in gemeenschap met de naar Gods Woord gereformeerde kerk de leer van het oude en nieuwe testament willen bewaren, „de volkomen leer der zaligheid”, dan doen zij daarmee ècht oecumenisch werk. Dan worden de gemeenten gebouwd op het fundament der apostelen en profeten. Dan bouwt men op dat fundament geen hout, stro of stoppelen, maar zilver en goud en kostelijk gesteente. 1 Cor. 3 : 12.

En in die zin willen wij ons blijvend herinneren wat de Dordtse synode in haar „hondert ende achtenveertichste sessie”, „den 1en Mey 1619 des woonsdaeghs na noen” uitsprak:

„Is met eendrachtighe ende overeenstemmende advijzen / soo der uytheemsche als der inlantsche Theologen verclaert / dat de Leere inde Catechismo vanden Paltz begrepen / in alles met Godes Woort was acorderende / . . . .

En dat de selve derhalven met groote stichtinge inde Nederlantsche kercken mochte gheleert/ende in alle manieren behoorde gehouden te worden.” 14)

G. Visee.

14) Acta Synodi Nationalis ghehouden tot Dordrecht. Blz. 361.

Met dank aan God geven wij kennis van de geboorte van onze zoon

HANNE MARGINUS

F. de Rooy
M. J. de Rooy-Kooy

Doorn, 15 januari 1963
Beatrixlaan 24

PERSSCHOUW

Het wonder van Batakland

Ieder die iets van de geschiedenis van de zending afweet heeft wel eens gehoord van het wonder dat God in het land der Bataks op Sumatra heeft gewrocht. Men kan dat met een paar woorden aanduiden. Toen de grote zending Nommensen in 1862 voor 't eerst in Batakland doordrong kwam hij daar in aanraking met een uiterst ruwheidens volk waaronder het meest weezinwekkende kannibalisme normaal was.

Toen Nommensen in 1918 stierf was de macht van het heidendom in Batakland gebroken en was daar een kerk van 180.000 leden. Nu telt de Batakkerk 800.000 leden. Voor enige tijd schreef Ds. Amelink in ons blad een paar boeiende artikelen over Nommensen. Het was ter gelegenheid van de herdenking van het feit dat Nommensen voor een eeuw in Batakland kwam. In de „Berichte der Rheinischen Mission" trof ik een zeer boeiend en inhoudrijk artikel aan over de zending onder de Bataks en de groei van de Batakkerk. Het is van de hand van Dr. Hans de Kleine, de Missions-Inspektor van de „Rheinische Mission". Hij is een oud-Nederlander. Het artikel, of liever de studie van Dr. de Kleine heeft tot titel „... und ihr Netz zerriss", 100 Jahre Batak-kerche in Sumatra".

We geven het artikel in vertaling.

Zielen voor het Lam

Toen de eerste missionarissen van de „Rheinische Mission" in het jaar 1861 voet aan wal zetten op Sumatra, om daar onder het volk der Bataks, dat in animistisch heidendom leefde en welks stammen zich om het „heilige Tobameer" groepeerden, was dat, menselijk gezien een verlegenheids-oplossing. In het jaar 1859 had een bloedige opstand aan de zendingsarbeid daar voorlopig een einde gemaakt. Zeven zendingsarbeiders hadden de dood gevonden. Slechts weinigen werden gered, en een paar van hen zochten een nieuw arbeidsveld. Zij vonden het ten slotte in het hart van Noord-Sumatra. Praktisch was dat voor de zending nog onontgonnen gebied, afgezien van enige bijna vergeefse pogingen om zending te drijven van Engelse, Amerikaanse en Nederlandse zijde. De beide Amerikaanse zendelingen Munson en Lyman hadden het waagstuk om tot in het hart van Batakland door te dringen in 1834 met de dood moeten bekopen. Zij waren de marteldood gestorven. De Nederlandse zendelingen Van Asselt en Betz hadden zich met alle kracht ingespannen in Angkola in het zuiden van Batakland vaste voet te krijgen. Beiden poogden in een zendingsarbeid welke zich richtte op de individuele personen het zendingsideaal zoals Zinzendorf dat had gesteld te verwirkelijken. Namelijk: het zielen winnen voor het Lam.

Een systematische zendingsarbeid begon praktisch op de 7 oktober 1861. Op die dag vond in het zuiden van Batakland een eerste zendingsconferentie plaats, waarop de Nederlandse zendelingen Van Asselt en Betz en de „Rheinische" missionarissen Klammer en Heine het besluit namen, de eerste vier zendingsposten in Batakland te vestigen. De „Rheinische Mission" had haar werk in Batakland aangepakt. Wat was evenwel het zendingsdoel?

De Nederlandse zendelingen, evenals die van de „Rheinische Mission" kwamen voort uit de opwekkingsbeweging - het Réveil - dat omstreeks het midden van de vorige eeuw de kerken van Europa had gegrepen. Het ging hen niet om de fundering van een kerk, en helemaal niet om die van een volkskerk. Hun enig zendingsdoel was, „dat de Naam Jezus onder de volkeren der aarde bekend worde" en dat vele individuele personen zich tot de Here zouden bekeren.

Zo zag ook Ludwig Ingwer Nommensen, de grote „zendingsstrateeg", die de christenen op Sumatra heden de „apostel der Bataks" noemen, zijn taak. En dienovereenkomstig handelde hij, zoals trouwens alle missionarissen der „Rheinische Mission". Na taai-geduldige arbeid gelukte het Nommensen de eerste acht volwassen Bataks te winnen en ze op de 27e augustus 1865 door de doop in de christelijke kerk op te nemen. Zij kwamen bij de drie slaven, die door de missionarissen waren gedoopt. Maar onmiddellijk deed zich hier een dilemma voor: de individuele mens betekende in Batakland niets, hij kon en kan tot op

dit ogenblik niet bestaan zonder de stam. Ten gevolge daarvan moest een beslissing als de overgang tot het christendom, verrekende konsekwenties met zich mee brengen. En deze konsekwenties bespeurden deze acht Bataks al heel spoedig. De stam verstootte de afvalligen, zij werden uitgesloten van het gemeenschappelijk bezit in het dorp en op het veld. Zo verloren zij bestaansmogelijkheid en vaderland. Nommensen bleef geen andere keus: hij moest de mensen die ter wille van het evangelie alles hadden opgegeven, een nieuwe bestaansmogelijkheid geven. Hij nam de gedoopten tot zich op zijn zendingspost, omringde deze met een wal en een gracht om ze voor vijandige overvallen te beschermen. Het kwam tot de stichting van het eerste christendorp „Hutadame" — dorp des vredes. Maar dit was slechts een noodoplossing. Kon het de taak van een zending zijn een volksgemeenschap te vernielen en een nieuwe, ook sociale, gemeenschap te stichten?

Missionaire noodsituatie

De medewerkers van de „Rheinische Mission" stonden voor een probleem: de weg naar de enkeling was in Batakland niet mogelijk. Men moest de Bataks in de gemeenschap waarin ze leefden, laten en die gehele gemeenschap zoeken te winnen. Dit ging echter alleen, als men de stamhoofden bereikte. Men moest derhalve, of men wilde of niet, met de situatie van en in het volk rekening houden en het op de koop toe nemen dat in grote mate bij de beslissing voor de overgang naar het christendom andere dan de beoogde motieven van betekenis waren: werd het stamhoofd christen dan volgde de stam. En nog iets anders kwam daarbij, en dit vooral was voor de strategie van de eerste zendelingen op Sumatra van beslissende betekenis: Het animistische Batakland lag tussen twee islamietische blokken in het noorden en in het zuiden van het eiland. Het kon slechts een kwestie van tijd zijn of de Bataks zich aan de militante Islam of aan de zendelingen die vol liefde hun de vrede wilden brengen, gewonnen zouden geven. Zo verklaarde Nommensen op een conferentie: „Wij moeten tot in het hart van Batakland doordringen; de Islam marcheert. Het is slechts een kwestie van tijd wie de strijd wint: de zendboden van de Islam of de christelijke zendelingen". En de „Rheinische" zendelingen gingen naar het centrum van Batakland, ze gingen naar het Tobameer. En van hier uit stootte de christelijke zending van het ene gebied naar het andere door, naar het zuiden de steppe in; later naar het eiland Samosir in het Tobameer, verder naar het Noord-Oosten, in het Simalungaland en naar het Noord-Westen, naar Simsim en Pakpak. Het ging er om, de mohammedaanse Mekka-gangers de pas af te snijden. Zo werd de zendingsarbeid op Sumatra tot het „Tole!" — Voorwaarts — gedrongen. Men bevond zich in een missionaire noodsituatie: wilde men de enkeling hebben, dan moest men de stam winnen, wilde men de mohammedanen vóór zijn.

(wordt vervolgd)

BOEKBESPREKING

BOEKAANKONDIGING

Zojuist verscheen ter gelegenheid van het 400-jarig bestaan van de Heid. Catechismus van ds. K. Deddens van Amersfoort-Centrum het eerste deel van een leesboek bij deze Catechismus, getiteld „In huis en onderweg". Het is de bedoeling spoedig nog een tweede en derde deel te laten volgen. Dit eerste deel behandelt de Zondagen 1-16, telt 166 pagina's en is gestoken in een kleurige, geplastificeerde band. De prijs is f 4,90, terwijl het batig saldo van de gehele uitgave ten goede zal komen aan het gereformeerd lyceum in Amersfoort. De uitgave is verzorgd door fa. Wed. W van Wijngen, Muurhuizen 19, Amersfoort, giro 95832.

VAN HIER EN GINDS

Kerken in Amerika

Volgens The Yearbook of American Churches for 1961 bedraagt het aantal Amerikanen (in de Verenigde Staten van Noord-Amerika) dat lid van een kerk is 112.226.905, verdeeld over 254 — zegge twee honderd vier en vijftig — kerkelijke denominaties. Het aantal kerkleden groeide sinds 1958 met 2,4%. De bevolking groeide in deze periode met 1,8%. Momenteel behoort 63,4% van de bevolking tot een kerk. Van dezen zijn 62.543.502 protestant. Rooms-katholieken zijn er 40.871.302. Onder de protestanten vormen de baptisten de grootste groep. De vele baptistische kerken tellen gezamenlijk 20.879.220 leden. De grootste kerkelijke denominatie is de methodistische kerk. Deze telt 9.815.460 leden. Voorts zijn er in Amerika 20.000 Boeddhisten en 5½ miljoen joden. De protestanten groeiden met 1,7% de roomsen met 3,4%.

KERKNIEUWS

HEIDELBERGSE CATECHISMUS 1563-1963

Bijeenkomst ter herdenking van het 400-jarig bestaan van de Heidelbergse Catechismus in de Westerkerk aan de Lingestraat te Amersfoort op zaterdag 19 januari 1963. Aanvang 2 uur n.m.

Sprekers: de Hooggeleerde Heer Prof. Dr.

L. Doekes, Hoogleraar a/d Theologische Hogeschool te Kampen.

De WelEerwaaarde Heer Drs. D. Deddens, Geref. Predikant te Mariënberg.

Vocale Medewerking: Geref. Zangvereniging „Magdiël" te Amersfoort; Geref. Zangvereniging „Con Amore" te Ermelo; Geref. Zangvereniging te Harderwijk; Meisjeskoor v/d Geref. ULO school te Amersfoort (het geheel o.l.v. Jaap Zwart).

Orgel: Ds. K. Deddens, koorbegeleiding J. Zwart.

PROGRAMMA

- 1 Opening door de WelEerwaaarde Heer Ds. J. A. Vink, voorzitter van het Herdenkingscomité
- 2 Gezamenlijke koren: „Lof zij de Heer, de almachtige Koning der Eere", Joh. Seb. Bach
- 3 Herdenkingsrede Prof. Dr. L. Doekes: „Het credo der kerk in de Heidelbergse Catechismus"
- 4 Samenzang (met koorzang) Psalm 98 : 1, 3, 4
- 5 Meisjeskoor Geref. ULO-school: „Drei Könige", P. Cornelius
- 6 Orgelsolo door Jaap Zwart: Concerto (b kl. t.), Joh. G. Walther
a Allegro - b Adagio - c Allegro
- 7 Herdenkingsrede Drs. D. Deddens: „De Heidelbergse Catechismus in de loop van vier eeuwen"
- 8 Samenzang Ps. 90 : 1 en 7 (collecte)
- 9 Sluiting
- 10 Samenzang (met koorzang) Gez. 24 : 1, 2, 4.

Beroepen: te Gramsbergen en Lutten a. d. Dedemsvaart: J. Bomhof, Marknesse (N.O.P.).

Aangenomen: naar de Can. Ref. Church van Barrhead en Neerlandia (Alberta Canada) J. P. Moerkoert, Alkmaar; naar Leeuwarden drs. D. Deddens te Mariënberg.

Bedankt: voor Zuidbroek: B. Wesseling te Smilde-Diever.

Intree. Na bevestigd te zijn door ds. P. Deddens van Creil deed ds. W. Vis van Buitenpost zijn intree in de Geref. Kerk te IJsselmuideren. De bevestiger koos tot tekst voor zijn preek Jac. 1 : 19-27, de Vis Ef. 3 : 14-17a.

Ds. J. A. van der Velden is met zijn gezin woensdag 9 januari naar het zendingsveld op Nieuw-Guinea vertrokken. Hij hoopt er op 15 januari aan te komen.

Terug naar Nieuw-Guinea. Mevr. Meijer-Breteler, de vrouw van de onderwijzer Meijer en mevr. De Jager-Visser, vrouw van de motor-technicus De Jager hopen D.V. op 16 jan. weer terug te keren naar het zendingssterrein op Soemba.

ADRESSEN :

Minnertsga: adres kerk: R. C. Jelgerhuis Sr, Hermanawei 45, tel 05187-236; **Bruchterveld:** adres kerk: K. Pullen, B 224 d, diakonie: D. J. Telman, B 140, Bruchterveld, post Bergentheim; **Bergentheim:** adres kerk: Ph. Roorda, C 374, Bergentheim; **Oosterbeek:** adres kerk: J. Blokhuys Schelmseweg 13, tel. 08307-2363, Oosterbeek; **Tiel-Zaltbommel:** adres kerk: W. Kreun, Westroyensestr. 31, Tiel, tel. 03440-2002; **Delfzijl:** adres kerk: H. Koop, Farmsumerweg 2, Farmsum, tel. 05961-3007; adres diaconie: J. Saathof, Uitwierderweg 99, Delfzijl-Noord; **Emmeloord:** adres kerk: N. Tromp, Schokkelwal 4, Emmeloord, tel 05270-3087; **Arum (Fr.):** adres kerk: R. Tolsma, Kerksingel 16; diaconie: F. Hoitinga, Julianastr. 19; boekhouder: M. F. v. Gorkum, Oude Kerkstr. 11; **Garrelswaer:** adres kerk: B. Jonker, Stadsweg 21, Wirdum (Gr.); diaconie: **W. Hamming,** Eekwerderweg 9, Wirdum (Gr.); **Rotterdam-Feijenoord:** adres kerk: H. v. d. Schee, Oranjeboomstr. 158, Rotterdam-20; **Wolfheze:** adres kerk: S. v. d. Bosse, Lawijckerhof 18, Wolfheze; **Assen:** scriba: G. Bouhuis, Molenstraat 126a, Assen.

Drukkerij Steenbergen

ZEIST - TELEFOON 03404-2452

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij